

Seria repetytoriów dla szkół średnich

JĘZYK POLSKI

KOREPETYCJE GIMNAZJALISTY

GIM
TEST
OK!

TWÓJ DOMOWY NAUCZYCIEL

MAŁGORZATA BIAŁEK

JĘZYK POLSKI

KOREPETYCJE GIMNAZJALISTY

OLDSCHOOL

• STARADOBRASZKÓWA •

Redaktor serii: **Marek Jannasz**

Redakcja i korekta: **Paweł Pokora**

Projekt okładki: **Teresa Chylińska-Kur, KurkaStudio**

Projekt makiety i opracowanie graficzne: **Kaja Mikoszevska**

© Copyright by Wydawnictwo Lingo sp. j., Warszawa 2014

www.gimtestOK.pl

ISBN: 978-83-7892-152-3

ISBN wydania elektronicznego: 978-83-7892-214-8

Skład i łamanie: Kaja Mikoszevska

JĘZYK POLSKI

KOREPETYCJE GIMNAZJALISTY

MOTYWY WĘDROWNE

RODZAJE I GATUNKI LITERACKIE

ŚRODKI STYLISTYCZNE

FORMY WYPOWIEDZI

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

„Korepetycje gimnazjalisty” to repetytorium dla gimnazjalistów, którzy podczas egzaminu będą musieli:

- ◆ rozwiązać test dotyczący tekstu popularnonaukowego lub publicystycznego;
- ◆ udzielić odpowiedzi na pytania sprawdzające rozumienie treści podanego tekstu;
- ◆ wykazać się znajomością utworów literackich i dorobku autorów, których dzieła wymieniono w Podstawie Programowej;
- ◆ odpowiedzieć na pytania dotyczące wiedzy o języku;
- ◆ potwierdzić umiejętność analizy i interpretacji dzieła literackiego;
- ◆ napisać dłuższą wypowiedź pisemną (np. w formie rozprawki).

Część pierwsza poświęcona jest najczęściej występującym w literaturze **motywom wędrownym**. Po ogólnych informacjach na temat danego motywu zamieszczono moduł „Przypomnij sobie lektury” zawierający m.in. przypomnienie sytuacji i cech bohaterów oraz omówienie środków stylistycznych i ich funkcji w utworze.

Część druga systematyzuje wiadomości na temat **rodzajów i gatunków literackich**.

Część trzecia prezentuje **środki stylistyczne** wraz z przykładami oraz **zasady analizy tekstu literackiego**.

Część czwarta przedstawia **cechy form wypowiedzi**, z którymi uczeń może się spotkać podczas egzaminu gimnazjalnego, a także zawiera wskazówki dotyczące sposobu pisania różnych typów wypracowań.

Część piąta jest poświęcona **kształceniu językowemu** – stanowi dokładne omówienie zagadnień gramatycznych wraz z przykładami.

Na końcu książki znajdują się **odpowiedzi** do zadań zamkniętych i przykładowe rozwiązania zadań otwartych.

„Korepetycje gimnazjalisty” wzbogacono:

- ◆ zadaniami sprawdzającymi znajomość motywów wędrownych, lektur, zagadnień dotyczących teorii literatury i gramatyki (podsumowanie każdego z omówionych zagadnień stanowi zestaw składający się z trzech przykładowych zadań);
- ◆ ciekawostkami poszerzającymi wiedzę na temat prezentowanych motywów, lektur i zagadnień językowych.

Dzięki „Korepetycjom gimnazjalisty” gruntownie powtórzysz zagadnienia dotyczące lektur, teorii literatury i gramatyki. Repetytorium jest też znakomitą uzupełnieniem poradnika „Testy gimnazjalisty” zawierającego duży wybór zadań różnego typu sprawdzających znajomość treści lektur obowiązkowych i innych uwzględnionych w Podstawie Programowej oraz wiedzę o języku.

Powodzenia
Małgorzata Białek

Wstęp	4	Patriotyzm	70
CZĘŚĆ 1. MOTYWY WĘDROWNE	9	• Ignacy Krasicki „Ptaszki w klatce” • Ignacy Krasicki „Hymn o miłości ojczyzny” • Adam Mickiewicz „Reduta Ordoña” • Cyprian Kamil Norwid „Moja piosnka II” • Henryk Sienkiewicz „Krzyżacy” • Henryk Sienkiewicz „Potop” • Henryk Sienkiewicz „Latarnik” • Władysław Broniewski „Bagnet na broń” • Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec” • Włostawa Szyborska „Gawęda o miłości do ziemi ojczystej”	
Dojrzewanie	10	Poszukiwanie sensu życia	82
• Henryk Sienkiewicz „Krzyżacy” • Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów” • Małgorzata Musierowicz „Kwiat kalafiora” • William Szekspir „Romeo i Julia” • Aleksander Fredro „Zemsta” • Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec”		• Jan Kochanowski Tren V, Tren VII, Tren VIII • Henryk Sienkiewicz „Latarnik” • Henryk Sienkiewicz „Quo vadis” • Antoine de Saint-Exupéry „Mały Książę” • John Ronald Reuel Tolkien „Hobbit” • Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec”	
Dom i rodzina	18	Przemijanie	87
• Jan Kochanowski „Na dom w Czarnolesie” • Jan Kochanowski Tren V (<i>Jako oliwka mała pod wysokim sadem...</i>) • Jan Kochanowski Tren VII (<i>Nieszczęsne ochędóstwo, żątosne ubiory...</i>) • Jan Kochanowski Tren VIII (<i>Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim...</i>) • Władysław Broniewski „Brzoza” • Dorota Terakowska „Poczwarka” • William Szekspir „Romeo i Julia” • Moller „Skąpiec” • Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów” • Małgorzata Musierowicz „Kwiat kalafiora” • Adam Mickiewicz „Pan Tadeusz” – fragment Księgi I – „Gospodarstwo”		• Jan Kochanowski „O żywocie ludzkim” • Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów” • Włostawa Szyborska „Muzeum” • Włostawa Szyborska „Nic dwa razy”	
Etos rycerski	30	Przyjaźń	95
• Homer „Iliada” • Pieśń o Rolandzie • Henryk Sienkiewicz „Krzyżacy” • Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec”		• Homer „Iliada” • Antoine de Saint-Exupéry „Mały Książę” • Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec” • Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów”	
Jak żyć, aby być szczęśliwym	36	Rola literatury w życiu człowieka	101
• Jan Kochanowski „Na zdrowie” • Jan Kochanowski „Na lipę” • Jan Kochanowski Pieśń XXV (<i>Czego chcesz od nas, Panie...</i>) • Jan Kochanowski Pieśń II (<i>Serce roście...</i>) • Jan Kochanowski Pieśń IX (<i>Nie porzucaj nadzieje...</i>) • Kazimierz Wierzyński „Zielono mam w głowie” • Czesław Miłosz „Dar”		• Henryk Sienkiewicz „Latarnik” • Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec” • Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów” • Stefan Żeromski „Szyfrowe prace”	
Lekcja życia	45	Samotność	106
• Przypowieść o miłosiernym Samarytaninie • Przypowieść o synu marnotrawnym • Ignacy Krasicki „Malarze” • Ignacy Krasicki „Szczer i kot” • Ignacy Krasicki „Dewotka”		• Adam Mickiewicz „Stepy akermarskie” • Henryk Sienkiewicz „Latarnik” • Antoine de Saint-Exupéry „Mały Książę” • Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów”	
Marzenia i marzyciele	49	Skąd przychodzimy? Dokąd zmierzamy?	111
• Mit o Dedalu i Ikarze • Paulo Coelho „Alchemik” • Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów”		• Mity – definicja i podział • Mit o Uranosie i Gai • Mity teogoniczne • Mit o Prometeuszu • Ostatnia praca Heraklesa • Mit o Orfeuszu i Eurydyce • Biblia • „Księga Rodzaju” – „Genesis” • Jan Kochanowski „O żywocie ludzkim”	
Miłość	53	Tradycja	118
• Św. Paweł „Hymn o miłości” • Mit o Demeter i Korze • Krzysztof Kamil Baczyński „Elegia o... (<i>chłopcu polskim</i>)” • Mit o Orfeuszu i Eurydyce • William Szekspir „Romeo i Julia” • Aleksander Fredro „Zemsta” • Adam Mickiewicz „Niepewność” • Konstanty Ildefons Gątczyński „Prośba o wyspy szczęśliwe” • Konstanty Ildefons Gątczyński „Rozmowa liryczna” • Maria Jasnorska-Pawlikowska „Miłość” • Antoine de Saint-Exupéry „Mały Książę” • Henryk Sienkiewicz „Krzyżacy” • Henryk Sienkiewicz „Potop” • Henryk Sienkiewicz „Quo vadis”		• Adam Mickiewicz „Dziady cz. II” • Aleksander Fredro „Zemsta” • Henryk Sienkiewicz „Krzyżacy”	
		W krzywym zwierciadle	124
		• Ignacy Krasicki „Żona modna” • Moller „Skąpiec” • Stawomir Mrożek „Wesele w Atomicach” • Stanisław Lem „Jak ocalał świat”	
		Wędrownka	130
		• Homer „Odyseja” • Leopold Staff „Odys” • Przypowieść o synu marnotrawnym • Antoine de Saint-Exupéry „Mały Książę” • Paulo Coelho „Alchemik” • Ursula Le Guin „Czarnoksiężnik	

z Archipelagu" • John Ronald Reuel Tolkien
„Hobbit, czyli tam i z powrotem" • John Ronald
Reuel Tolkien „Władca Pierścieni" • Andrzej
Sapkowski „Miecz przeznaczenia"

Wiemność sobie i swoim ideałom 141

• Henryk Sienkiewicz „Krzyżacy" • Henryk
Sienkiewicz „Quo vadis" • Aleksander Kamiński
„Kamienie na szaniec" • Jan Twardowski
„Zaufałem drodze" • Małgorzata Musierowicz
„Pulpecja"

Wina i kara 148

• Adam Mickiewicz „Świętzianka" • Adam
Mickiewicz „Lilije" • Adam Mickiewicz „Dziady
część II" • Juliusz Słowacki „Balladyna" • Henryk
Sienkiewicz „Krzyżacy" • Agata Christie „I nie było
już nikogo"

Władza 158

• Przypowieść o królu Salomonie • Juliusz Słowacki
„Balladyna" • Bolesław Prus „Z legend dawnego
Egiptu" • Antoine de Saint-Exupéry „Mały Księżę"
• Henryk Sienkiewicz „Potop" • Henryk Sienkiewicz
„Quo vadis"

Wojna – wpływ na człowieka 164

• Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec"
• Krzysztof Kamil Baczyński „Z głową na karabinie"
• Jarosław Iwaszkiewicz „Ikar" • Miron Białoszewski
„Pamiętnik z powstania warszawskiego" • Ida Fink
„Klucz" • Zbigniew Herbert „Pan od przyrody"
• Czesław Miłosz „Piosenka o porcelanie"
• Ryszard Kapuściński „Płonące bariery" (reportaż
z tomu „Wojna futbolowa")

CZĘŚĆ 2.

RODZAJE I GATUNKI LITERACKIE 175

Epika 176

• **Gatunki epickie.** Epopeja. Powieść. Nowela.
Opowiadanie. Mit. Legenda. Pamiętnik.
Przypowieść. Bajka

Liryka 181

• Zwyczajowo wyróżniane **gatunki liryczne.** Pieśń.
Hymn. Tren. Elegia. Sonet. Fraszk

Dramat 185

• **Gatunki dramatu.** Komedja. Tragedja. Dramat
właściwy

Gatunki synkretyczne 188

Ballada. Satyra

Publicystyka 190

• **Gatunki publicystyczne.** Informacja. Artykuł.
Wywiad. Reportaż. Felieton

CZĘŚĆ 3.

ŚRODKI STYLISTYCZNE 193

Środki słownikowe (leksykalne) 194

• Archaizm • Neologizm • Zdrobienie • Zgrubienie
• Synonim • Antonim • Kolokwializm • Wulgaryzm

Środki składniowe 197

• Apostrofa • Inwokacja • Powtórzenie (anafora,
epifora, refren, paralelizm składniowy) • Pytanie
retoryczne • Wykrzyknienie • Wylczenie • Inwersja
• Przerzutnia

Tropy poetyckie 201

• Epitet (epitet metaforyczny, epitet staty,
oksymoron) • Porównanie (porównanie
homeryckie) • Metafora/przenośnia (animizacja/
ożywienie, personifikacja/uosobienie, peryfraza/
omówienie, eufemizm, hiperbola/wyolbrzymienie/
przesadnia) • Alegoria • Symbol • Ironia

Środki brzmieniowe (foniczne) 206

• Onomatopeja • Instrumentacja głoskowa
• Rym

Zasady analizy tekstu

literackiego 208

CZĘŚĆ 4.

FORMY WYPOWIEDZI 209

• Charakterystyka • Opis • Opowiadanie
• Sprawozdanie • List • Rozprawka
• Przemówienie • Podanie • Mieszane formy
wyowiedzi

CZĘŚĆ 5.

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE 219

Język mówiony, język pisany 220

• Cel komunikatu a środki językowe • Słownictwo
o ograniczonym zasięgu • Odmianny stylistyczne
• Stylizacja językowa • Związki frazeologiczne

Części mowy 227

• Rzeczownik • Czasownik • Przymiotnik
• Liczebnik • Zaimek • Przysłówek • Przyimek
• Spójnik • Partykuła • Wykrzyknik

Części zdania 237

• Orzeczenie • Podmiot • Przydawka
• dopełnienie • Okolicznik • Zdanie pojedyncze
• Zdanie złożone • Wykres zdania podrzędnie
złożonego

Słowotwórstwo 245

• Budowa wyrazu • Typy i funkcje formantów
• Rodzina wyrazów • Wyrazy złożone
• Skróty • Skrótownice

Fonetyka 250

• Narządy mowy • Głoski • Zjawiska fonetyczne
• Akcent

Odpowiedzi do zadań 254

Spis ilustracji 255

MOTYWY WĘDROWNE

Motywy wędrowne (obiegowe) to powtarzające się schematy fabularne, które ułatwiają interpretację utworu.

Przewidywalność zachowań bohaterów i kolejności zdarzeń jest ważna dla dzieci – czytelników baśni.

Zdarza się, że autorzy w pewnym momencie łamią znany schemat. Dzieje się tak np. w powieściach kryminalnych czy sensacyjnych. Dzięki temu wzrasta atrakcyjność fabuły.

Motywy wędrowne odwołują się do tradycji literackiej, wykorzystują skojarzenia, konteksty. Stanowią swoistą grę z czytelnikiem, który bawi się szukaniem nawiązań do innych dzieł literackich, historii czy sztuki.

Dojrzewanie

Rytuał przejścia z okresu dzieciństwa w dorosłe życie stanowi ważny motyw w wielu kulturach. Literatura często stawia pytanie: co świadczy o dorosłości człowieka. Wskazuje na takie cechy, jak odpowiedzialność, poczucie obowiązku, umiejętność podejmowania decyzji, rozsądek. Przeważnie nabywane są one z wiekiem, ale zdaje się, że młodzi bohaterowie dojrzewają z dnia na dzień, wpływa na to jakieś istotne wydarzenie, takie, które wymaga od nich zmiany postępowania, wymusza określone zachowania, np. miłość, konflikt, choroba czy śmierć w rodzinie, wojna. Dojrzewanie jest zatem ukazywane jako:

- ◆ nabywanie doświadczenia;
- ◆ doskonalenie charakteru;
- ◆ nabywanie cech świadczących o stateczności;
- ◆ kształcenie umiejętności podejmowania decyzji;
- ◆ kształtowanie poczucia odpowiedzialności;
- ◆ ponoszenie konsekwencji postępowania;
- ◆ bunt przeciwko utrwalonym schematom.

CIEKAWOSTKA

W kulturze dawnych Słowian obrzędem, po którym chłopca przyjmowano do grona mężczyzn, były postrzyżyny – obrzęd polegający na rytualnym obcięciu włosów dziecku płci męskiej przeważnie połączony z nadaniem mu imienia. Postrzyżyn dokonywał ojciec lub ktoś obcy, kto w ten sposób stawał się w pewnym sensie krewnym.

Przypomnij sobie lektury

Henryk Sienkiewicz „Kryżacy”

Gdy poznajemy Zbyszka z Bogdańca, jest on młodzieńcem pragnącym rycerskiej sławy. W gospodzie pod Lutym Turem, do której zawitała księżna Anna Danuta wraz z dworem, ratuje przed upadkiem z ławy śliczną Danusię i zostaje jej rycerzem. Kiedy dowiaduje się, jak zginęła matka Jurandówny, przyrzeka, że zdo-

będzie czuby z krzyżackich hełmów. W drodze do Krakowa, widząc Krzyżaka, rzuca się do ataku, chcąc jak najszybciej zrealizować swój zamiar. Lekkomysłność przypłaca skazaniem na śmierć.

Od tej chwili zaczyna się nowy okres w życiu bohatera. Dojrzewa, staje się prawdziwym rycerzem, co potwierdza w wielu sytuacjach. To nie wiek zdecydował o tym, że Zbyszko stał się dojrzałym człowiekiem. Ledwie kilka dni dzieli brawurowy, lekkomyślny atak na posła krzyżackiego od odmowy ucieczki z więzienia, gdy Zbyszko potwierdził, że zasługuje na szacunek. Młody człowiek został pasowany na rycerza, kiedy uratował przed atakiem tura księżną Annę Danutę i Danuskę. Udowodnił tym czynem nie tylko odwagę i siłę, ale też wierność, poświęcenie i umiejętność szybkiego podejmowania decyzji, a więc cechy świadczące o dojrzałości.

CIEKAWOSTKA

Za współczesne kontynuacje średniowiecznego zwyczaju pasowania giermka na rycerza można uznać nadawanie stopnia oficera uczniom szkół wojskowych, a także pasowanie na uczniów pierwszoklasistów ze szkół podstawowych lub gimnazjów podczas uroczystości ślubowania.

CECHY	SYTUACJE
lekkomyślny	Zaatakował Krzyżaka w drodze z Tyńca do Krakowa.
honorowy	Nie zgodził się na ukorzenie się przed Krzyżakiem i na zaproponowaną przez stryja Maćka ucieczkę z więzienia – wybrał śmierć.
odważny	Samotnie udał się na polowanie na niedźwiedzia; rzucił się na pomoc księżnej i Danusi podczas polowania; stoczył pojedynek z Rotgierem; wziął udział w bitwie pod Grunwaldem.
uczciwy, wierny	Był wierny Danusi, mimo że podobąca mu się Jagienka; ruszył Danusi na pomoc, gdy została porwana przez Krzyżaków i szukał swej żony tak długo, aż ją odzyskał.
opiekuńczy, troskliwy	Opiekował się Maćkiem, gdy chorował, a potem odbił Krzyżakom Danusię.
silny, sprawny fizycznie	Wyciskał sok z gałęzi, naciągał kuszę bez korby; stoczył zwycięski pojedynek z Rotgierem, używając topora, odciął mu bark.
szanujący starszych i tradycję	Szanował Maćka i innych rycerzy, znał kodeks rycerski i przestrzegał go.

Nancy H. Kleinbaum „Stowarzyszenie Umarłych Poetów”

Bohaterowie powieści są uczniami Akademii Weltona, po ukończeniu której mają, zgodnie z wolą rodziców, studiować kierunki zapewniające dobrą pracę. Nie buntują się, nawet nie zastanawiają się nad tym, że mogliby robić coś innego niż to, czego się od nich oczekuje.

Dopiero niekonwencjonalne lekcje profesora Keatinga odkrywają przed nimi świat marzeń. Dowiadują się, że warto łamać schematy, podążać za pragnieniami, chwycać dzień. Dojrzewają do samodzielności, chcą decydować o swoim życiu. Na przykład Neil Perry odkrywa w sobie aktorską pasję, otrzymuje rolę Puka w „Śnie nocy letniej” Williama Szekspira i odnosi w niej sukces.

Oto zdarzenia, które wpływają na zmianę postępowania chłopców i ukazują ich dojrzewanie:

- ◆ lekcja w Sali Reprezentacyjnej – oglądając zdjęcia dawnych uczniów Akademii i czytając wiersze, chłopcy poznają zasadę *carpe diem*;
- ◆ lekcja poezji – nauczyciel każe uczniom wyrwać z podręcznika rozdział, w którym poezja poddawana jest niemal matematycznej analizie, przekonuje ich, że wiersze trzeba czuć, przeżywać, a nie przedstawiać ich wartość na osi liczbowej – ukazuje im możliwość łamania schematów;
- ◆ lekcja na dziedzińcu – uczniowie chodzą w rytm klaskania, nieświadomie dostosowują do niego swój krok – w ten sposób Keating ukazuje im niebezpieczeństwo konformizmu;
- ◆ recytacja własnych wierszy – nauczyciel zmusza nieśmiałego, zamkniętego w sobie Todda do zaprezentowania wiersza, powstaje niezwykły utwór, świadczący o wrażliwości chłopca; Todd przekonuje się, że może pokonać strach, pokonać samego siebie;
- ◆ spotkania w grocie – uczniowie reaktywują Stowarzyszenie Umarłych Poetów, podczas spotkań czytają poezję, grają i słuchają muzyki, rozmawiają, poznają smak wspólnej tajemnicy, przygody, ryzyka;
- ◆ śmierć Neila – tracąc przyjaciela, chłopcy przekraczają granicę między dzieciństwem a dorosłością, od tej chwili wszystko się zmieni – będą musieli

stawić czoło dyrektorowi Nolanowi oraz rodzicom i zdecydować: czy podpiszą listę zarzutów stawianych Keatingowi, przyczyniając się do zwolnienia nauczyciela, czy też pozostaną wierni sobie i tego nie zrobią;

- ◆ pożegnanie Johna Keatinga – podczas lekcji, którą prowadzi Nolan, uczniowie stają na ławkach, gdy Keating wchodzi do klasy, aby zabrać swoje rzeczy – żegnają się z nim, okazują mu szacunek, dowodząc, że nie zapomnieli, czego ich nauczył i umieją spojrzeć na rzeczywistość z innej perspektywy.

Małgorzata Musierowicz „Kwiat kalafiora”

Gabrysia jest zwyczajną nastolatką, która nie zawsze ma ochotę pomóc mamie, nawet nie odczuwa takiej potrzeby, gdyż właściwie pani Borejko nie daje córkom szansy, by cokolwiek zrobiły. Sama sprząta, gotuje, doskonale sobie ze wszystkim radzi. Dopiero jej choroba i pobyt w szpitalu stawiają Gabrysię w sytuacji, w której musi wykazać się zaradnością i odpowiedzialnością. Dziewczyna świetnie zdaje egzamin z dorosłości:

- ◆ zajmuje się domem;
- ◆ przejmuje opiekę nad siostrami;
- ◆ choć nie wszystko od razu jej się udaje, uczy się gotować;
- ◆ zdobywa się na wyrozumiałość wobec wybryków Patrycji, stara się zrozumieć sąsiadkę;
- ◆ pomaga Natalii rozwiązać problemy z koleżankami;
- ◆ cierpliwie znosi humory Idy;
- ◆ radzi sobie z własnym, niełatwym uczuciem do Janusza Pyziaka.

CIEKAWOSTKA

21 listopada 2011 r. Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Poznaniu wraz z grupą Poznań I Love You oraz IKEA przekazywały poznanianom życzenia z okazji Światowego Dnia Życzliwości. Akcję zainspirowała książka Małgorzaty Musierowicz. Według MPK Poznań „Eksperymentalny Sygnał Dobra” – uśmiech przestany nieznanym osobom spotykanym na ulicy – jest: „szczególnie cenny podczas codziennych podróży po mieście komunikacją miejską”.

William Szekspir „Romeo i Julia”

Czternastoletnia Julia nie myśli o zamążpójściu. Gdy matka oznajmia jej nowinę, że Parys stara się o jej rękę, przyjmuje radę, aby przyjrzeć się młodzieńcowi. Na balu poznaje jednak Romea i zakochuje się w nim. Młodziutka dziewczyna dojrzewa pod wpływem tego uczucia. W nocy rozmawia z ukochanym o miłości, kocha dojrzałe, mocno. To nie flirt, lecz prawdziwe, szczere uczucie. Julia walczy o prawo do miłości:

- ◆ wykorzystuje spryt;
- ◆ staje się zaradna;
- ◆ chce sama kierować swoim życiem;
- ◆ podsuwa pomysł, by Romeo uzgodnił termin ślubu z ojcem Laurentym.

Przemiana dziewczyny w młodą kobietę następuje błyskawicznie, wszystko dzieje się właściwie w ciągu kilku godzin – taniec z nowo poznanym młodzieńcem, zauroczenie, wyznanie miłości i decyzja o ślubie.

Miłość sprawia, że Julia:

- ◆ sprzeciwia się woli rodziców;
- ◆ odważnie i z uporem odmawia wzięcia ślubu z Parysem;
- ◆ jest gotowa na największe poświęcenie;
- ◆ ucieka się do podstępu i decyduje się na wypicie eliksiru, dzięki któremu będzie wyglądała, jakby nie żyła;
- ◆ zrozpaczona, widząc martwego męża, popełnia samobójstwo, gdyż nie potrafi żyć bez niego.

Z wesołej, szczęśliwej nastolatki Julia przemienia się zatem w dojrzałą, doświadczoną przez los kobietę.

Romeo – początkowo egzaltowany, kochliwy młodzieniec, dojrzewa pod wpływem uczucia do Julii:

- ◆ staje się wiernym, prawdziwie kochającym mężem;
- ◆ po ślubie stara się nie wchodzić w konflikt z jej krewnym – Tybaltem;
- ◆ na wiadomość o śmierci żony powraca z wygnania, narażając się na pojmanie;

- ◆ nic nie jest dla niego tak ważne, jak ujrzenie ukochanej;
- ◆ nie wyobraża sobie życia bez niej;
- ◆ planuje samobójstwo: kupuje truciznę, z uporem dąży do realizacji celu (zabija stojącego mu na drodze Parysa);
- ◆ umierając, jest szczęśliwy, że połączy się z Julią.

Aleksander Fredro „Zemsta”

Wacław Milczek, będąc studentem, wdał się w romans z Anną Czepiercińską. Podawał się wtedy za księcia Rodosława. Gdy wrócił do zamku ojca, zakochał się z wzajemnością w Klarze Raptusiewiczównie. Ponieważ ojciec Wacława i stryj Klary są skłóceniami, młodzieniec:

- ◆ próbuje znaleźć wyjście z sytuacji – proponuje Klarze ucieczkę i potajemny ślub (na co rozsądna panna się nie zgadza);
- ◆ jako jeniec Papkina dostaje się do domu Cześnika (chce nakłonić Raptusiewiczę do zawarcia pokoju);
- ◆ odrzuca zaloty Podstoliny, którą spotyka w domu Cześnika – okazuje się więc odpowiedzialnym i godnym zaufania kandydatem na męża Klary.

CIEKAWOSTKA

Jedna z teatralnych klątw brzmi: „Obyś zagrał Wacława”, gdyż rola ta należy do najmniej wdzięcznych w „Zemście”. Jak twierdzi Szymon Kuśmider, odtwórca roli Wacława w spektaklu telewizyjnym w reżyserii Olgi Lipińskiej: „tam właściwie nie ma nic do zagrania”. W filmie w reżyserii Andrzeja Wajdy próbowano więc przybliżyć postać Wacława młodej widowni – „nastroszono mu irokeza. By »uintelligenceć« postać, założono druciane okulary”.

Aleksander Kamiński „Kamienie na szaniec”

Alek, Rudy i Zośka należą do harcerskiej drużyny „Buków”. Po zdaniu matury w warszawskim gimnazjum im. Stefana Batorego wyjeżdżają na wakacje, snują śmiało plany na przyszłość. Wybuch wojny sprawia, że muszą zapomnieć o marzeniach. Już 6 września wyruszają z Warszawy na wschód – pod wsią Dębe Wiel-

kie pomagają rannym ze zbombardowanego pociągu. Podczas tej pierwszej akcji wykazują się zdecydowaniem i sprawnością.

Młodzi harcerze nie mogą się pogodzić z kapitulacją stolicy, na co dzień są świadkami łapanek, słyszą o rewizjach, aresztowaniach. Pewnego dnia zostaje zatrzymany ojciec Alka. To zdarzenie sprawia, że chłopak zaczyna aktywną działalność przeciwko okupantom. Drużyna „Buków” bierze udział w wielu akcjach małego sabotażu. Chłopcy jednocześnie uczą się na tajnych kompletach i pracują. Z dnia na dzień muszą dorosnąć:

- ◆ stają się odpowiedzialni;
- ◆ są gotowi oddać życie za ojczyznę;
- ◆ podejmują ryzykowne, ale ważne dla Polaków działania (np. Alek odkręca tablicę z niemieckim napisem z pomnika Kopernika, wieszają polskie flagi z okazji świąt narodowych, zrywają niemieckie flagi z budynków zajętych przez okupantów);
- ◆ biorą udział w akcjach zbrojnych;
- ◆ nie postrzegają swojej działalności jako czegoś nadzwyczajnego;
- ◆ nie czują się bohaterami;
- ◆ dla nich walka to obowiązek, zwyczajna „robota”;
- ◆ codzienne obcowanie ze śmiercią sprawia, że przyzwyczajają się do myśli, iż mogą zginąć w każdej chwili, są na to przygotowani.

Sprawdzianem dojrzałości harcerzy jest moment aresztowania Rudego. Bity, katowany, nie wydał nikogo, więc gestapo podejmuje decyzję o przewiezieniu więźnia na Pawiak. Przyjaciele organizują wtedy akcję odbicia Rudego. Podczas strzelaniny zostaje ranny Alek, który wkrótce umiera. Przed śmiercią prosi o odczytanie modlitwy spisanej przez ukochaną Basię, zdaje sobie sprawę, że jego życie się kończy, ale nie rozpacza – odchodzi ze świadomością dobrze wykonanej „roboty”. Właśnie poczucie spełnionego obowiązku pomaga także Rudemu w chwili śmierci – czytany przez Czarnego Jasia wiersz Juliusza Słowackiego „Testament mój”, pozwala mu dostrzec, że to, co zrobił, miało sens, że jego ofiara nie pójdzie na marne. Życie po śmierci przyjaciół staje się dla Zośki zbyt trudne – w momencie

śmierci, w akcji pod Sieczychami, którą dowodził, widzi Alka i Rudego i to o nich myśli w ostatniej chwili życia: „Nareszcie znów razem, w walce”.

Dla bohaterów „Kamieni na szaniec” wojna stała się momentem wyzwającym cechy charakteru przypisywane dorosłym: odpowiedzialność, poczucie obowiązku wobec ojczyzny i przyjaciół.

Zadania

1. Zaznacz odpowiednio: prawda lub fałsz.

Zbyszko pokonał Rotgiera, walcząc z nim na miecze.	P	F
John Keating sądził, że warto być konformistą.	P	F
Gabrysia Borejko rozwiązała problemy swojej siostrzyczki Natalii.	P	F

2. O dojrzałości bohaterów literackich świadczy przede wszystkim:

- A. zdanie matury;
- B. skończenie 18 lat;
- C. poczucie odpowiedzialności za swoje czyny;
- D. zakochanie się.

3. Motyw dojrzewania bohatera występuje w:

- A. noweli „Latarnik” Henryka Sienkiewicza.
- B. dramacie „Romeo i Julia” Williama Szekspira.
- C. micie o Orfeuszu i Eurydyce.
- D. wierszu „Muzeum” Wisławy Szymborskiej.

Dom i rodzina

Wielość znaczeń wyrazu „dom” powoduje, że w literaturze jest on przeważnie synonimem bezpieczeństwa i spokoju, bowiem kojarzy się z rodziną, najbliższymi. Wykorzystując motyw domu, literatura przekazuje wartości moralne, ukazuje rolę rodziny.

Pozytywny obraz rodziny pozwala dostrzec istotną rolę wzorców osobowych – rodziców czy dziadków, a jej negatywny wizerunek ukazuje skutki zaniedbań rodzicielskich, braku wzajemnej miłości i szacunku.

Dom to też ojczyzna, a zatem historia, tradycje, pamiątki. W tym metaforycznym znaczeniu motyw domu wykorzystywała m.in. literatura czasów zaborów.

Przypomnij sobie lektury

Jan Kochanowski „Na dom w Czarnolesie”

W tej fraszce podmiot liryczny, który można utożsamić z Janem Kochanowskim, zwraca się do Boga, dziękując za otrzymane łaski i prosząc o błogosławieństwo. Dla podmiotu lirycznego najważniejszą wartością jest dom (gniazdo ojczyste) i życie wśród życzliwych ludzi.

CYTAT	ŚRODEK STYLISTYCZNY → FUNKCJA W WIERSZU
<i>Panie, to moja praca, a zdarzenie Twoje; Raczysz błogosławieństwo dać do końca swoje!</i>	apostrofa, wykrzyknienie → Podziękowanie za dotychczasowe łaski i prośba o błogosławieństwo; podkreślenie wielkości Boga; podkreślenie prośby.
<i>A Ty mię zdrowiem opatrz i sumnieniem czystym, Pożywieniem ućwiym, ludzką życzliwością, Obyczajami znośnymi, nieprzykrą starością.</i>	wyliczenia, epitety wartościujące dodatnio → Wymienienie próśb, ukazanie pozytywnego systemu wartości.

CYTAT	ŚRODEK STYLISTYCZNY → FUNKCJA W WERSZU
<i>Inszy niechaj pałace marmorowe mają I szczerym złotogłowiem ściany objają, Ja, Panie, niechaj mieszkam w tym gnieździe ojczystym</i>	kontrast → Ukazanie różnicy między poglądami tych, którzy dbają o majątek a poglądami podmiotu lirycznego, dla którego ważne jest mieszkanie w gnieździe ojczystym.
<i>Panie, to moja praca, a zdarzenie Twoje; Racysz błogostawieństwo dać do końca swoje!</i>	rytm, rymy dokładne, żeńskie, parzyste → Podkreślenie modlitewnego charakteru utworu.

Jan Kochanowski *Tren V (Jako oliwka mała pod wysokim sadem...)*

Podmiot liryczny utworu – ojciec (utożsamiany z Janem Kochanowskim) – opłakuje śmierć dziecka. Wraz z odejściem córki runął jego dotychczasowy system wartości, wszystko straciło sens. Z miłością wspomina córeczkę, którą porównuje do małej oliwki ściętej przez nieostrożnego ogrodnika. Nie może pogodzić się ze śmiercią dziecka, wydaje mu się to pomyłką.

CYTAT	ŚRODEK STYLISTYCZNY → FUNKCJA W WERSZU
<i>Jako oliwka mała pod wysokim sadem Idzie z ziemi ku górze macierzyńskim śladem, Jeszcze ani gałązek, ani listków rodząc, Sama tylko dopiero szczipłym prątkiem wschodząc: Tę jeśli, ostre ciernie lub rodne pokrzywy Uprzątając, sadownik podciął ukwapliwy, Młdeje za raz, a zbywszy siły przyrodzonej, Upada przed nogami matki ulubionej.</i>	porównanie homeryckie → Ukazanie kontrastu między delikatnością Urszulki a okrucieństwem i niesprawiedliwością śmierci.
<i>oliwka, gałązek, listków, prątkiem</i>	zdrobnienia → Podkreślenie wielkiej miłości rodziców, przypomnienie wieku Urszulki.

CYTAT	ŚRODEK STYLISTYCZNY → FUNKCJA W WERSZU
<i>Przed oczyma rodziców swoich rosnąc, mała Od ziemię się co wzniośstży, duchem zaraźliwym Srogiej śmierci otchniona, rodzicom troskliwym U nóg martwa upadła (...)</i>	przerzutnie → Zwrócenie uwagi na bezsens śmierci dziecka.
<i>(...) O zła Persefono, Mogłażeś tak wielu łzam dać upłynąć płono?</i>	apostrofa → Ukazanie rozpacz i bezradności podmiotu lirycznego.

Jan Kochanowski *Tren VII (Nieszczęsne ochędóstwo, żałosne ubiory...)*

Podmiot liryczny boleśnie odczuwa samotność po stracie dziecka. Wszystko mu je przypomina – zabawki, ubranka. Stracił to, co najcenniejsze, także nadzieje i marzenia związane z przyszłością córeczki. Rozpacz nie pozwala mu na wypowiedzenie słowa „śmierć”, mówi więc: „Ujął ją sen żelazny nieprzespany”. Zmienny rytm wiersza podkreśla emocje podmiotu lirycznego, jego rozpacz i bezsilność.

Utwór ukazuje, jak wielką wartością jest rodzina i jak bardzo człowiek cierpi, utraciwszy rodzinne szczęście.

CYTAT	ŚRODEK STYLISTYCZNY → FUNKCJA W WERSZU
<i>Nieszczęsne ochędóstwo, żałosne ubiory Mojej najmilszej cory</i>	apostrofa → Wyrażenie żalu.
<i>członeczków, letniczek, płoteczki, gjeźteczko, tkaneczka, bryteczka</i>	zdrobnienia → Podkreślenie miłości rodzicielskiej; ukazanie ciepłej atmosfery panującej za życia dziewczynki i żałobnego nastroju po jej śmierci.
<i>Nieszczęsne ochędóstwo, żałosne ubiory Mojej najmilszej cory? Po co me smutne oczy za sobą ciągniecie? Żalu mi przydajecie.</i>	instrumentacja głoskowa (nagromadzenie głosek a, o, u) → Podkreślenie rozpacz, naśladowanie płaczu.

CYTAT	ŚRODEK STYLISTYCZNY → FUNKCJA W WERSZU
<i>Po co me smutne oczy za sobą ciągniecie?</i>	pytania retoryczne → Podkreślenie bezsensu śmierci dziecka.
<i>Nie do takiej łożnice, moja dziewczko droga, Miała cię mać uboga Doprowadzić! Nie takąć dać obietcywała Wyprawę, jakąć dała!</i>	powtórzenie, wykrzyknienie, przerzutnia → Pokreślenie emocji, rozpacz.
<i>Ujął ją sen żelazny nieprzespany</i>	peryfrazą → Ukazanie bólu, niepokodzenia się ze śmiercią córki.

Jan Kochanowski *Tren VIII (Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim...)*

Podmiot liryczny ukazuje szczęście, jakie panowało w domu za życia Urszulki oraz ponurą, żalobną atmosferę panującą po jej śmierci. Zrozpaczony ojciec z trudem dobiera słowa, nie mogąc się pogodzić z utratą najdroższej istoty.

CYTAT	ŚRODEK STYLISTYCZNY → FUNKCJA W WERSZU
<i>Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim, Moja droga Orszulo, tym zniknięciem swoim. (...) Z każdego kąta żałość człowieka ujmuje, A serce swej pociechy darmo upatruje.</i>	apostrofa; instrumentacja głoskowa – nagromadzenie wyrazów zawierających głoski „o”, „u” → Skierowanie wymówek pełnych żalu do córki, która opuściła rodziców; ukazanie nastroju żałoby poprzez naśladowanie płaczu.
<i>Tyś za wszytki mówiła, za wszytki śpiewała, Wszytkiś w domu kąciki zawždy pobiegała. (...) Teraz wszytko umilkło, szczere pustki w domu, Nie masz zabawki, nie masz rozśmiać się nikomu, Z każdego kąta żałość człowieka ujmuje, A serce swej pociechy darmo upatruje.</i>	kontrast → Zestawienie dwóch obrazów domu: tego, za życia Urszulki i po jej śmierci.
<i>maluczką</i>	epitet → Podkreślenie wieku dziecka.